

THEORETICAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF INDIVIDUAL PROFESSIONAL DEVELOPMENT TRAJECTOR

Mallaeva Ozoda Makhramovna,

He is a senior lecturer at the Jizzakh State Pedagogical Institute, Faculty of Foreign Languages

ABSCTRACT

When talking about the concept of the trajectory of individual professional development, it is important to first understand the essence of this concept. The National Encyclopedia of Uzbekistan defines the concept of trajectory as follows: "Trajectory (Latin traectorius - on motion) - a line that forms a material point moving in space. When a system of material points moves, each point moves along its own trajectory. The state of a system of material points is a point in the space of states, and its trajectory is called the state trajectory.

А.С.Гаязов траектория тушунчаси ўзининг классик маъносида "...баъзи бир жисмнинг ҳаракатланиш чизиғи ёки ишораси" деб тушунилишини таъкидлайди".

Мазкур таърифлардан даслабки хулоса чиқариш мумкинки, педагогика фанига траектория атамаси физика-математика фанлари категорияси сифатида кириб келган.

Педагогика фанида "ривожланишнинг индивидуал траекторияси" атамасини илк бор И.С.Якиманская қўллаган. У инсоннинг "ривожланишидаги индивидуал траекторияси" икки хил йўналиши мавжуд, деб ҳисоблаган. Улар: 1) боланинг катталар ва ижод талабларига мослашиши (мослашувчанлиги) - бу унга янгиликни излаш ва топишга имкон беради; 2) мавжуд вазиятдан чиқиш, уни енгиб ўтиш йўли, индивидуал тажрибада мавжуд бўлган билимларга, усулларга, ҳаракатларга таяниб ўзи учун янги вазиятни яратиш;

И.С.Якиманская ўз қарашларида "ривожланишнинг индивидуал траекторияси"ни шахсга йўналтирилган таълим доирасида шахсни ўзини ўзи ташкил этиш ва ўзини англаш механизмини шакллантириш билан боғлайди.

Таъкидлаш керакки, индивидуал таълим траекторияси ёки индивидуал касбий ривожланиш траекторияси тушунчалари мамлакатимиздаги педагогика фанига оид манбаларда учрамайди. Шунга кўра ушбу тушунча таҳлилини Мустақил давлатлар ҳамдўстлиги ҳамда хориж олимлари илмий тадқиқотлари орқали кўриб чиқамиз. Шу ўринда айтиш лозимки, аксарият хорижий ва МДҲ олимлари тадқиқотларида "индивидуал касбий ривожланиш траекторияси"га муқобил тушунча сифатида "индивидуал таълим траекторияси" тушунчаси қўлланилади. Масалан, педагог олим А.В.Хуторский талқининга кўра, "индивидуал таълим траекторияси - бу ҳар бир таълим субъектининг таълим жараёнида шахсий салоҳиятини рўёбга чиқаришнинг индивидуал усули" ҳисобланади.

Т.П.Коростиянец индивидуал таълим траекториясини нафақат шахсий ривожланиш йўли, балки таълим субъектининг индивидуал фаолият дастури сифатида ҳам кўриб чиқади. Унинг фикрича, индивидуал таълим траекторияси бу шахснинг ўз қарорини онгли равишда қабул қилишига тайёрлигини ҳам билдирувчи тушунча ҳисобланади.

А.В.Хуторский ва Т.П.Коростиянецларнинг индивидуал таълим траекторияси тушунчасига берилган таърифида кўпроқ шахснинг индивидуаллиги, унинг онгли ва руҳий имкониятини назарда тутишади. Лекин, мазкур олимларнинг таърифларида индивидуал таълим траекторияси ўқув фаолияти билан боғлиқ жараён эканлигига камроқ эътибор қаратилган.

Рус олимаси Э.А.Александрова индивидуал таълим траекторияси бўйича берган таҳлилида, уни таълим субъекти учун таълим берувчи билан биргаликда ишлаб чиқилган ва таълим субъектининг ҳаётидаги таълим ва таълимдан ташқари соҳаларни қамраб оладиган

фаолияти дастури, дея ҳисоблаган. Шу билан бирга, тадқиқотчи индивидуал таълим траекториясини 1) шахсга ва ижтимоийлашувга йўналтирилган ҳамда 2) билим, ижодий ва амалиётга йўналтирилган траектория турларига ажратган.

Таъкидлаш керакки, Э.А.Александрова ўзининг индивидуал таълим траекторияси бўйича берган таҳлилларида А.В.Хуторский ва Т.П.Коростиянецлардан фарқли ўлароқ мазкур тушунчани “таълим олувчи ва берувчи билан биргаликда ишлаб чиқиладиган, таълим ва таълимдан ташқари соҳаларни қамраб оладиган дастур” эканига эътибор қаратган.

Яна бир рус олимаси, О.А.Исакова ўз тадқиқотларида индивидуал таълим траекторияси тушунчасига таълим субъектининг қобилияти, таълим эҳтиёжлари, моддий ва ташкилий даражадаги педагогик ёрдамни ўз ичига олувчи танлов имкониятига асосланган индивидуал жараён сифатида қараган. Тадқиқотчи Н.Н.Суртаева эса, индивидуал таълим траекториясини ҳар бир ўқувчининг қобилиятлари, имкониятлари, мотивацияси ва қизиқишларига мос келадиган, индивидуал таълим мақсадларини амалга ошириш учун амалий ҳаракатларнинг маълум бир кетма-кетлиги сифатида изоҳлаган.

Мазкур тадқиқотчилар ўз қарашларида индивидуал таълим траекторияси тушунчасини таълим субъектининг қобилияти, таълим эҳтиёжлари билан боғлиқ индивидуал жараён сифатида изоҳлашиб, унга амалий ҳаракатлар кетма-кетлиги сифатида баҳо беришган. Шу нуқтаи назардан юқоридаги олимларнинг фикрларига нисбатан О.А.Исакова ва Н.Н.Суртаеваларнинг “индивидуал таълим траекторияси” тушунчаси бўйича илгари сурган қарашлари ҳам назарий ҳам амалий жиҳатдан маъно касб этган.

Т.А.Тимошина “индивидуал таълим траекторияси” тушунчасини антропоцентрик ва компетенцияга асосланган ёндашувлар нуқтаи назаридан кўриб чиқиб, унга: таълим жараёни субъектининг ижтимоий-иқтисодий ва вақтинчалик имкониятлари” сифатида қарайди. А.М.Маскаева эса, индивидуал таълим траекториясини «...ўзгарувчан таълим жараёнида таълим субъектининг тажриба ва шахсий фазилатларини ривожлантириш натижаси» сифатида таъриф берган. Мазкур тадқиқотчилар ҳам ўз қарашлари бўйича “индивидуал таълим траекторияси”га “таълим субъектининг ижтимоий-иқтисодий имконияти, тажриба ва шахсий фазилатларни ривожлантириш натижаси” сифатида баҳо беришган, лекин улар аслида мазкур тушунча фақат таълим субъектигагина таалуқли эмаслигини, у педагогик кўмак ва ҳамроҳлик билан амалга ошириладиган ҳам назарий ҳам амалий жараён эканлигини инобатга олишмаган.

Хулоса қиладиган бўлсак, “индивидуал касбий ривожланиш траекторияси” тушунчаси мамлакатимиз педагогика фани учун янги тушунча ҳисобланади. Мазкур тушунча даставвал, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 25 январдаги ПҚ-4963-сон Қарорининг 1 бандида “халқ таълими ходимларининг малака ошириш бўйича эҳтиёжлари ўрганилади ҳамда “Узлуксиз касбий таълим” махсус электрон платформаси орқали уларнинг индивидуал касбий ривожланиш траекторияси тузилади”, дея ишлатилган.

Юқоридаги таҳлиллардан кўриниб турибдики хориж ва МДХ олимлари тадқиқотларида мазкур тушунча ҳам назарий, ҳам амалий жиҳатдан атрофлича таҳлили этилган.

Эндиликда, мамлакатимизда таълимни халқаро ҳамжамият билан интеграциялашуви улардаги тажрибаларни чуқур ўрганишни, жумладан “индивидуал касбий ривожланиш траекторияси” тушунчасини ҳам чуқур таҳлил этишни ҳам тақазо этади. Бинобарин, “ҳар қандай нарса ва ҳодисани аниқлашдан аввал унинг моҳиятини англатувчи тушунчалар ёки у ҳақда маълумот берувчи таърифларни чуқур таҳлил ва тадқиқ этиш қўйилаётган муаммони илмий амалий ечимини топишда энг қулай восита ҳисобланади”.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 25 январдаги “Халқ таълими соҳасидаги илмий-тадқиқот фаолиятини қўллаб қувватлаш ҳамда узлуксиз касбий ривожлантириш тизимини жорий қилиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4963-сон қарори. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 26.01.2021 й., 07/21/4963/0064-сон.
2. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. т ҳарфи. www.ziyouz.com кутубхонаси. 621-б. https://n.ziyouz.com/books/uzbekiston_milliy_ensiklopediyasi/O'zbekiston%20Milliy%20Ensiklopediyasi%20-%20T%20harfi.pdf
3. Гаязов А.С. Индивидуальные траектории образования личности [Электронный ресурс] / А.С. Гаязов // Режим доступа: <http://www.raop.ru/index.php?id=878>
4. Якиманская И.С. Требования к учебным программам, ориентированным на личностное развитие школьников // Вопросы психологии. 1994. №2. С. 64-67.
5. Хуторской А.В. Дидактика. СПб.: Питер, 2017. 720 с.
6. Коростиянец Т.П. Технология формирования профессионально-педагогической компетентности будущих учителей математики по индивидуальным образовательным траекториям // Педагогическое мастерство: материалы V междунар. научн. конф. (г. Москва, ноябрь 2014 г.). М. : Буки-Веди, 2014. С. 258–261.
7. Александрова Е.А. Эволюция методов и приемов воспитания: 1917–2017 // Сибирский педагогический журнал. 2017. № 6. С. 7–14;
8. Александрова Е.А. Путь ребенка к самому себе: индивидуальная траектория // Социальная педагогика. 2015. № 3. С. 32–39;
9. Александрова Е.А. Психологическое и педагогическое сопровождение: индивидуальная траектория развития // Народное образование. 2014. № 9. С. 180–187.
10. Исакова О.А. Индивидуальная образовательная траектория школьника как средство достижения личностных результатов: автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.01. СПб., 2015. 27 с.
11. Суртаева Н.Н. Технология индивидуальных образовательных траекторий (на уроках химии) // Химия в школе. 2001. № 5. С. 12–17.
12. Тимошина Т.А. Концепция выстраивания индивидуальной образовательной траектории студента // Педагогика и психология как ресурс развития современного общества: сб. ст. 2-й Междунар. науч.- прак. кон. (Рязань, 7–9 окт. 2010 г.). Рязань, 2010. С. 315–320.
13. Маскаева, А.М. Проектирование ИОТ обучающихся / А.М.Маскаева // Инициативы 21 века. – 2010. – №3. – С.23-24.
14. Норлиев Р.И. Миллий тараққиёт ва маънавий юксалишнинг ўзаро алоқадорлиги ва таъсир хусусиятлари. Автореферат. фалсафа фан. ном. дисс. – Т.: 2011. - 10 - бет.